

Langobarské pohřebiště z období stěhování národů

Bratislava – Rusovce

Key words: cemetery, Slovakia, Lombards, the burial rite, the Migration Period

Abstract

This site is the largest Migration Period cemetery in Slovakia. Cemetery in Bratislava-Rusovce (site Pískový hon) is probably from 6th c. AD. Migrating tribes started settling in former Roman territory. The cemetery was excavated in 2002-2003 by Jaroslava Schmidtová from Bratislava City Museum. The fully excavated cemetery contains 166 graves, but only 26 turned out not to be robbed. Despite many graves have been robbed, a lot of artifacts was found. Most frequent were jewels and objects of personal adornments, while pottery vessels, weapons and horse harness fittings were less frequent. Combination of humans and animals individuals (mostly horses and dogs) which are found together in graves is typical for burial rite in this period.

1.1 Úvod

5. a 6. století je považováno za dobu velkých přesunů kmenů (Germánů, Sarmatů i Slovanů), kteří se začali usazovat na území zanikajícího nebo již zaniklého římského impéria. Bezprostřední příčinou migrací byl vpád Hunů, v důsledku čehož kolem 5. století Římané ztratili kontrolu nad Panonií. Prostor u středního Dunaje tak ovládli Hunové, a po úpadku jejich moci pak germánské kmeny, které si zde začaly budovat říše. Nejdéle z nich se udržela říše Langobardů. Která kromě dolního Rakouska, maďarského Zadunajska a prostoru Pomoraví ovládla i prostor dřívějšího římského kastelu Gerulata. Nalezené pohřebiště je jediné kostrové pohřebiště ze 6. století na území Slovenska, které má více jak 100 hrobů. Typické a zajímavé pro dané období je, že většina hrobů byla hned krátce po pohřbu vykradena. Druhým typickým znakem je, že kromě lidských jedinců jsou na pohřebišti pochováni koně či psi, většinou dohromady s člověkem. Pohřebiště bylo používáno Langobardy ještě začátkem 7. století, tedy dávno po odchodu větší části tohoto kmene z Panonie.

1.2 Historie Langobardů

Benediktýnský mnich Paulus Diaconus, který působil v 8. století, uvádí jako pravlast Langobardů Skandinávií. Spolehlivě jsou však jejich nejstarší sídla doložena až v dnešním severozápadním Německu. V 1. století před n. l. se sídla germánských Langobardů rozprostírala u dolního Labe. V této souvislosti je v prehistorické době zajímavý určitý klimaticko-ekonomický vztah. Zatím co největší rozvoj Římské říše probíhal v průběhu „římského klimatického optima“, v období stěhování národů probíhala malá doba ledová, která možná měla vliv na odchod populací z klimaticky méně příznivých míst.

Langobardi byli příslušníci západogermánských kmenů. V 1. stol. n. l. o nich píše Tacitus. K jejich prvnímu střetu s Římany došlo již za Tiberiova tažení do Germánie. Postupně migrovali k jihu, ve 2. stol. n. l. se s nimi střetl Marcus Aurelius při svém tažení do Podunají proti Markomanům, Kvádům,

Vandalům a Sarmatům. Nikdy se nestali vazaly Hunů. Přijali křesťanství od ariánských mnichů. Koncem 5. století n. l. pobývali v provincii Noricum (dnešní Dolní Rakousko). Tam bojovali s Heruly a Gepidy; uzavírali vratká spojenectví nejprve s Franky a pak s Byzancí, která se nakonec přiklonila na stranu Gepidů – porážka Langobardů v roce 565. Král Langobardů Alboin se spojil s Avary a definitivně porazili Gepidy (jako již dříve Heruly). Avaři se usídlili v Panonii a Langobardi zamířili do Itálie. V roce 568 překročili řeku Isonzo. Byzanc jim nekladla velký odpor, neboť po gótské válce se nejlepší velitelé vrátili do Byzance (boj s Avary a Peršany).

1.3 Pohřebiště v Rusovcích

Při stavebních pracích v letech 2002 až 2003 se v Bratislavě-Rusovcích pod vedením Jaroslavy Schmitové z Městského muzea uskutečnil výzkum pohřebiště v poloze Pískový hon, které se podařilo objevit už při letecké prospekci Archeologického ústavu SAV v Nitře v roce 1996.

Záchranným výzkumem se povedlo pohřebiště prozkoumat celé, obsahovalo 166 hrobů. Z toho bylo 163 hrobů datovaných do období stěhování národů a tři do 10. století n. l. Jde o největší pohřebiště z období stěhování národů objevené na území Slovenska. Pokud jde o etnickou příslušnost pohřbené skupiny, předpokládá se, že jde o germánské Langobardy

Podle archeologických nálezů pohřebiště Rusovce-Pískový hon pravděpodobně pochází ze 6. století n.l. Některé artefakty ale naznačují, že bylo používáno i po roce 568 n. l., kdy Langobardi odešli ze středního Podunají a Panonie do Itálie, v níž založili novou Langobardskou říši. Otevírá to tedy diskuzi o jejich dalším pobytu v středodunajské oblasti po tomto termínu, a proto se ukázalo jako vhodné potvrdit časové odhady radiokarbonovým datováním kostrových pozůstatků.

1.4 Pohřební ritus

Hroby v západní části řadového pohřebiště byly rozložené hustěji než hroby ve východní části. Z celkového počtu 166 hrobů jen 26 nebylo vykradených. Tmavohnědá vrstva zachovaná ve většině hrobů pravděpodobně představuje zbytky ochranných obalů resp. rakví zhotovených z organického materiálu. Zajímavé je, že u většiny dvojhrobů vždy jedna kostra zůstala neporušená, a to bez jakýchkoliv náznaků sekundárního pohřbu.

K vykradení hrobů šachtami nebo nejčastěji vybráním celého obsahu hrobu došlo zřejmě krátce po pohřbu, protože některé části disartikulovaných koster zůstaly v původní anatomické poloze. Odkrytých a vykradených bývalo zřejmě několik hrobů současně, například v hrobě 15 se našly až 3 lebky. Kromě hrobů s lidskými kostrami se našly i hroby psů a koní.

Kostry byly orientované ve směru západ-východ (s hlavou směřující k západu) a ležely s rukama podél těla. Jen hrob H 147, na rozdíl od ostatních hrobů, obsahoval tělo ležící ve skrčené poloze na levém boku, s hlavou na jihovýchod. Hloubka i rozměry hrobů byly variabilní. Milodary nekeramického typu byly s jedinou výjimkou uloženy mezi pasem a hlavou, keramika ležela spíše u nohou pochovaného. Kromě jednoduchých pohřbů, které převažovaly, bylo objeveno i osm dvojhrobů a jediný pohřeb se čtyřmi pochovanými. Dvanáct hrobů bylo prázdných a v jednom případě se v hrobě našel jediný zub. Kromě lidských koster některé hroby obsahovaly kostry psů a koní, a to buď v samostatných hrobech, nebo v hrobech s lidskými pozůstatky. V porušeném hrobě H47 byly jen kostry třech psů. Není ale jasné, jestli byl hrob vykradený, nebo se vůbec nepoužil na pochování člověka. Jako mimořádný se jeví hrob H 122 s kostrou muže a čtyřmi psi. Hrob H 116 byl jediný, v kterém byl pochovaný muž s koněm. Další šest pohřbů koní se našlo v samostatných hrobech umístěných vždy směrem na východ od nejbližšího lidského hrobu. Společné pohřby lidí a zvířat je možné interpretovat jako indicii vysokého sociálního

postavení pochované osoby. Kompletně vykradli taky extrémně velký hrob s dřevěnými kůly v rozích. Souvisí s ním i další dva pohřby: jedinec ve skrčené poloze na levém boku, a pohřeb koně v hrobě H 146.

1.5 Hrobová výbava

I přes vykrádání mnohé hroby obsahovaly početné milodary. Nejpočetnější byly šperky a osobní předměty, zatímco keramické nádoby, zbraně a koňské postroje byly méně časté. Vzácným nálezem je zlatý přívěšek se symbolem zvěrokruhu. Spektrum milodarů bylo poměrně bohaté: spony z drahých kovů, kování, římské mince, výzbroj, kovové předměty, kostěné hřebeny, mořské mušle, součást výstroje, osobní šperky, zbraně a toaletní potřeby. Nalezené artefakty naznačují, že pohřebiště patřilo germánským Langobardům.

1.6 Nálezy

Na nádvoří v poloze Bergl se podařilo zjistit na dvou místech stopy staršího sídliště. Ve středu nádvoří římského objektu, nedaleko slovanského příbytku z 9. století se našly větší starobylé nádoby, které jen rámcově zařadila L. Kraskovská do 7. – 8. století. Ve východní části římského objektu se našla nad maltovou podlahou v ruce zhotovená šedá nádoba s výlevkou ve středu baňaté části. Na úrovni mladší slovanské chaty, která se našla u západní zdi římského objektu, odkryli větší, v ruce zhotovenou nezdobenou nádobu. Všechny tři nádoby se našly jen v sídlištní vrstvě, bez zjištění příbytků. Přesné určení těchto tří nádob bez bližších nálezových souvislostí je dost problematické. Nádobu s výlevkou má analogie v langobardské keramice 6. století a další dvě nádoby celkem zapadají do obrazu langobardské keramiky. Na druhé straně se v 7. století vyskytuje v avarském prostředí šedá keramika vyráběná z plavené hlíny a točená na kruhu, které jsou tvary s výlevkou známé, a není vyloučeno, že v ruce zhotovená nádoba napodobuje technicky spíše vyspělejší tvary, jako to známe z 8. století u žluté avarské keramiky. Ve studii věnované zpracování šedé avarské keramiky zařadila D. Bialeková nádobu z Rusovec do 6. – 7. století.

K otázce sídliště ze 7. – 8. století je potřeba ještě uvést, že vzhledem na méně výrazný nálezový materiál se nedají zatím přesněji časově zařadit, zůstávají datované jen rámcově do obou století. Sídliště zřejmě byla používána oběma etnickými složkami obyvatelstva, které žilo na území zabraném Avary.

Literatura:

Šefčáková, A. – Thurzo, M. – Likovský, J. – Brůžek, J. – Castex, D. 2009: Langobardské pohrebisko z obdobia sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach (Slovenská republika): Základná antropologicko-demografická charakteristika, Acta. Rer. Natur. Mus. Nat. Slov., Vol. LV, 83-124.

Schmidtová, J. - Ruttkay, M. 2012: Longobardské pohrebisko zo 6. storočia v Rusovciach. In: T. Štefanovičová - J. Šedivý (eds.): Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, 289-297.

Elektronické zdroje:

[<http://www.bratislava-rusovce.sk/sk/rusovce/ulice-v-mc/longobardska/>], [cit. 2016-04-20]